

הרב פנחס יודא שרגא וויליגער

מח"ס נופת צופים וחיידוש יומי
מאנטריאל, קאנאדא

בגדר דין הידור מצוה, האם שייך רק בדבר הנראה לעיניים?

(א) איתא בגמ' שבת (דף קל"ג ע"ב), תניא זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין אבא שאול אומר ואנוהו הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום, ע"כ.

(ב) ולכאורה קשה מהרמב"ם (בפ"ו מהל' איסורי מזבח) כתב לגבי החיוב דצריך להביא לביהמ"ק שמן מובחר, וז"ל, אע"ג דכל השמנים כשרים מ"מ הרוצה לזכות עצמו יביא מהמשובח יותר, והוא הדין בכל דבר שהוא לשם הקל הטוב שיהיה מן הנאה והטוב, ואם בנה בית תפילה יהיה נאה מבית ישיבתו וכו'. וכתב בס' חידושים וביאורים ח"ג סי' ל"ח להעיר, מדוע הרמב"ם לא הביא הדוגמאות שאמרו בשבת קל"ח התנאה לפניו במצוות סוכה ולולב נאה. עיי"ש ובכלל לא הביא הרמב"ם הדין אי הידור מצוה מלגו או מלבר

(ג) ובמועדים וזמנים (ראש השנה סי' כ"ד) כתב ליישב השמטת הרמב"ם, שלשיטת הרמב"ם אין הידור מצוה חיוב מעיקר הדין, ולכן השמיט הברייתא מובאה בשבת (דף קל"ג הנ"ל) "עשה לפניו טלית נאה ציצית נאה סוכה נאה שופר נאה", שלדידן לא קיימא לן כמ"ד דבעי הידור, ומוקמינן הקרא "זה קלי ואנוהו" כאבא שאול דס"ל התם דדרשינן מינה "מה הוא רחום וחנון אף אתה רחום וחנון", וזה הביא הרמב"ם בהל' דעות (פ"א ה"ו) ע"ש בכ"מ, ומהאי טעמא לדעת הרמב"ם אין חזרין על ציצין שאינן מעכבין אפילו בחול שאין חיוב הידור, עכ"ד. (ויש להעיר ממה שכתב במשנת חכמים פ"א מ"סוה"ת ביבין שמועה (דף י"ג ע"ד) דיש דינים של הידור השייכים דווקא לביהמ"ק ולקרבתו וזה מדין כמש"כ רש"י במס' מנחות (דף ס"ד ע"א) בד"ה אפ' נמצאת שזוהו משום הפסוק במלאכי א הקריבהו נא לפחתך עיי"ש)

וכן מפרש החוות יאיר בספרו מר קשישא (ערך איבעיות) מפני דלא ס"ל דהלכה כך, רק כסתם ברייתא דמס' שבת (דף קל"ג ע"ב) זה קלי ואנוהו, שלא נתן קצבה רק כפי צדקתו ונדבת לבו, וכמ"ש (אבות פ"ג מ"ז) תן לו משלו, שאתה ושילך שלו, עכ"ד.

(ד) ויש להקשות עליו ממה שכתב בשו"ת שאגת אריה (סי' נ') בזה"ל, ועוד אבא שאול ע"כ ל"פ אחכמים ומודה דואנוהו להתנאה במצות אתי אלא שמוסיף עוד למידרש דלהוי דומה לו נמי אתי דאס"ד אבא שאול ל"ל הא דרשא דהתנאה לפניו במצות א"כ מאי פריך ע"כ לא אמר ר"י התם כו' אבל הכא דבעינן זה אלי ואנוהו מאי קושיא דילמא אבא שאול הוא דל"ל האי דרשא דהתנאה לפניו במצות אלא ע"כ כ"ע דרשי ליה הכי להתנאה לפניו במצות הילכך בחול חוזר עליהן בע"כ אפי' לאחר שפירש, ע"כ. וכן כתב בס' תורה תמימה בפ' בשלח דאבא שאול אינו בא אלא להוסיף דלא די ואנוהו במצות שבין אדם למקום, אלא צריך עוד לנוהו במצות שבין אדם לחבירו עיי"ש

(ה) ונקדים לתרץ כל הנ"ל בס"ד דהנה יש לחקור דבר שמכוסה ואין רואים כגון פרשיות

של תפילין או טלית קטן האם יש בו דין של זה קלי ואנוהו לעשותם יפה או דילמא אינו שייך זה קלי ואנוהו דוקא בדבר שרואים את זה.

(ו) וכתב בשו"ת בנין שלמה (סי' ו') וז"ל, הנה שאלני חכם אחד (והוא ניהו הרה"ג מד"א בוילייקא הסמוכה לפה) דאמאי לא הוזכר בגמ' ובדברי הפוסקים ז"ל לגבי תפילין דבעינן שיהיו נאים ומהודרי דלכאורה לא גרעי מס"ת ומשאר מצוות דאמרינן בשבת (דף קל"ג) דזה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצוות עשה לפניו סיכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ס"ת נאה וכו', וא"כ אמרי לא הזכיר נמי תפילין נאים. ובאמת שזהו דבר שראוי להתעורר עליו וכו'.

ואכן במאי דלא תני תפילין נאים נראה לי פשוט דהך מצוה דצריך להתנאות אינו אלא במקום דנראה לרבים והוא כבוד להקב"ה וכמו דאמרינן ביומא (דף ע'), דמיד כל אחד ואחד מביא ס"ת מתוך ביתו כדי להראות חזותו לרבים, ופירש"י משום דאמר מר דהתנאה לפניו במצוות וזה לא שייך בתפילין של יד דכתיב והיה לך לאות ולא לאחרים לאות, אבל עדיין קשה דלמה לא נזכר דתפילין של ראש צריך שיהא נאה.

ושוב ראיתי במכילתא בפ' בשלח שהגיה שם באמת בתפלה נאה, ונראה שר"ל תפילין של ראש ולכן אמר תפלה בלשון יחיד. וכן הוא לשון המשנה תפלה של ראש אינה מעכבת של יד. ובספר זה נחמנו על המכילתא הגיה שם באמת במכילתא דצ"ל תפילין נאין, אבל לפע"ד אין מהצורך להגיה ובכיון דייקה המכילתא וכתבה תפלה לאשמו עינן דתפילין של יד אינו צריך להתנאות. ונ"ל ראיה לדברי דהרי רבינו הגדול הגר"א ז"ל דהגיה לכל דברי המכילתא וכאן הניח לד' המכילתא בלא הגהה, וש"מ דצריך לכתוב כן והגירסא דמכילתא שלפנינו היא עיקר. וראיה גדולה לדברינו אלה ממה שכתב הרמ"א בהג"ה באו"ח סי' קמ"ז ס"א ד"א אם המעיל מצד אחד פשתן ומצד אחד משי צריך להפך המשי לצד הספר ולגלול (מרדכי בסוף מגילה) ולא נהגו כן ע"כ. וע"כ דהטעם של המנהג שנהגו לעשות לצד חוץ הוא מטעם שכתבתי דעיקר ההידור של המצוה צריך להראות בחוץ לפני רבים. וכו'. ובזה נתיישב עוד במאי דאינו מסיים במכילתא וכתוב בהם לשמו בדיו נאה וכו' והיינו משום דבמכילתא ליתא כלל לס"ת נאה רק תפילין ובתפילין כיון שהפרשיות מכוסות בתוך הבתים א"צ להתנאות באמת וכמו שכתבתי לעיל, עכ"ל.

(ח) והנה ע"פ שלשה עדים יקום דבר, דדוקא בדבר הנראה לעינינו שייך הידור, ולא במכוסה מן העין. א' – דברי הבגין שלמה. ב' – מה שכתבו התוס' (מנחות דף ל"ב ע"ב ד"ה הא מורידין) בשם רבינו תם דדוקא ספר תורה בעי שרטוט משום זה אלי ואנוהו, אבל תפילין דמכוסין בעור לא בעי שרטוט דלא שייך בהו נוי, כיון שאין רואים זה את זה. וכן פסק הרמב"ם (פ"א מהל' תפילין הלכה י"ב). (ועיין בדעת משה מהרה"ג ר' משה מביאן זצ"ל סימן ל' פילפול נאה בענין זה)

(ט) וכן משמע בדברי רבינו עובדיה מברטנורא (מדות פ"ד מ"א) דכתב על הא דאמרינן התם כל הבית טוח היה זהב, חוץ מאחורי הדלתות, משום שלא היה נראה לא היה צריך לעשותו זהב, עיין הגהות בית שאול לבעל השואל ומשיב על מדות שהביא ראיה הנ"ל חזינן מכל הנ"ל דבדבר שאינו נראה לעינינו ליכא דין של זה אלי ואנוהו.

(י) ולפי יסוד הנ"ל תירצו באחרונים קושיא נפלאה דהנה מבואר בראש השנה (דף כ"ז ע"ב) ציפהו זהב במקום הנחת פה פסול, וברמב"ן כתב משום דהויא חציצה בין פיו לשופר, וקשה

מאי שנאמאה דאמרין במס' סוכה (דף ל"ז ע"א) אמר להו רבה להני שאוגדים את הלולב תשיירי בית יד חוץ מאגד, כדי שלא יהא חציצה בין אגד לולב, ורבא אמר שאין צריך להניח, דלא מיקרי חציצה משום דכל דבר שהוא לנאותו אינו חציצה, וקשה א"כ מדוע בשופר פסול (עיין מאירי בראש השנה שהקשה כן).

(יא) ותירצו באחרונים כיון דעיקר הידור מצוה היא בשעת קיום המצוה, וכיון דבשעת קיום המצוה השופר מכוסה, כיון דמכניסו לפה, לא שייך בזה דין דזה אלי ואנוהו כמו שכתב רבינו תם לכך חוצץ, כך תירץ בשפת אמת ר"ה שם, וכן בשו"ת אבני נזר או"ח סי' תל"ב עיי"ש.

(יב) ועוד הביא שם בשו"ת בנין שלמה וז"ל, שוב אחר זה מצאתי בירושלמי בפאה (פ"א ה"א) דהובא שם ג"כ ברייתא זו דהתנאה לפניו במצוות ושם הגירסא באמת ותפילין נאין ובל ס"ת נאה לא הוזכר שם, ודוחק לומר דר"ל תפילין דעלמא אבל לא מיירי רק משל ראש דזה דוחק, ואולי דס"ל להירושלמי באמת דגם תפילין של יד צריך שיהא מהודר, דהא באמת מסקינן במנחות (דף ל"ז) דאם אם מתחזי התפילין של יד לאחרים לית לן בה ואינו מחוייב לכסותם והא דכתיב והיה לך לאות ולא לאחרים לאות היינו במקום לך לאות איתמר והיינו בגובה היד על הזרוע.

ומיהו זה י"ל דבפרשיות של התפילין מודה הירושלמי דאין בו משום התנאה לפניו במצוות, והיינו דלא הזכיר שם הירושלמי דיו נאה וקולמוס נאה ולבלר אומן משום דלא מיירי אלא בבתי התפילין דנראים לעין כל. ומיהו בשו"ע סי' ל"ב סעיף ד' כתב הרמ"א בהג"ה דמצוה ליפות (פרשיות) התפילין מבפנים ומבחוץ והוא מד' המרדכי בהלכות קטנות. וכתב שם עוד דצריך שיכתוב בכתיבה גסה משום זה אלי ואנוהו ולמד זה מהש"ס דשבת הנ"ל דבעינן שיהא נאה מבחוץ כל שכן מבפנים, וראיה ממשכן ומארון והביאו הגר"א בביאוריו שם (ס"ק י"ב). וכן כתב הטור שם דצריך לכתוב בכתב מיושר ובכתב הבי' דהטעם משום דכתיב זה אלי ואנוהו. ובאמת דהמרדכי לשיטתו אוזיל דס"ל גבי מעילין של ס"ת דצריך שיהא הנאה לצד הס"ת והלכך גבי תפילין נמי צריכין יפוי מב' הצדדין.

ומיהו הגר"א ז"ל בביאוריו שם ס"ק י"ב כתב דהתוס' במנחות (דף ל"ב) הנ"ל חולקין על המרדכי בזה, שהרי כתבו דמשום הכי תפילין א"צ שרטוט משום דאינם נראים לעולם דא"צ בדיקה. וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהל' תפילין הלכה י"ב דתפילין א"צ שרטוט לפי שהן מחופין ועי' בכסף משנה שם שכתב דהא דמזוזה צריכה שרטוט משום דאינה מחופה כ"כ, דבנקל יכול להסירה ממקומה. והר"ן כתב בפ"ב דמגילה משום דמזוזה נבדקת אחת בשבוע, עכ"ל של בנין שלמה

(ג) ונלע"ד לפרש בס"ד בהקדם להביא מחלוקת בנוגע הדין של זה קלי ואנוהו אי הוי מדאורייתא או מדרבנן, דאיתא במנחות (דף ס"ד ע"א) אמר רבה היו לפניו בשבת שתי חטאות אחת שמינה ואחת כחושה, שחט שמינה ואח"כ שחט כחושה חייב, כחושה ואח"כ שמינה פטור, ולא עוד אלא שאומרים לו הבא שמינה לכתחילה ושחוט ע"ש, ובשו"ת שאגת אריה (סי' נ') הוכיח מכאן דזה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצוות הוי דאורייתא, (ועיין מה שכתבתי באות ג') ועי' שבת (דף קל"ג ע"ב) סוכה (דף י"א ע"ב) ונזיר (דף ב' ע"ב), ועי' רש"י ב"ק (דף ט' ע"ב) ד"ה בהידור וכו', וכן דעת רש"י סוכה (דף כ"ט ע"ב) דזה אלי ואנוהו הוי דאורייתא דלא כתוס' שם ד"ה לולב וכו', ועי' תוס' מנחות (דף מ"א ע"ב) ד"ה אין פוטר וכו' וכ"כ במהרש"א שבת (דף קי"ד ע"ב) בדברי התוס' דזה אלי ואנוהו הוי דרבנן, ועי' שו"ת שב יעקב חיו"ד (סוסי

נ"ג) שו"ת בית שמואל אחרון בתשובות שבטוף חלק חו"מ (שאלה ה') שו"ת עולת שמואל (סי' ק"א) והעמק שאלה פר' שלח (שאלת קכ"ו סק"ה), וע"ע שו"ת תועפות ראם (סי' מ') ומהר"ץ חיות סוכה (דף י"א ע"ב) הביאו דברי השאג"א הנ"ל דזה אלי ואנוהו הוי דאורייתא. ועי' שו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' ס"א, וח"א סי' י'), ובשו"ת עין יצחק או"ח (ח"א סי' ד') באריכות.

יד) ויש לחדש ולבאר ולחלק דהדין אי הידור מצוה אי רק נראה לעין או אפי' אינו נראה לעין תלוי במחלוקת זו, דאי אמרינן דזה קלי ואנוהו הוא מה"ת אז אין נפק"מ בין מבפנים ולחוץ, אבל אי אמרינן דהוי דין דרבנן אז דין ההידור הוי רק מבחוץ, ובוזה יתבאר דברי התוס' לשיטתם כנ"ל דסברו דהידור מצוה הוא רק מדרבנן על כן פסקו התוס' דתפילין אין צריך שרטוט, וכן הרמב"ם דפסק דתפילין א"צ שרטוט לפי שהן מחופין, מוכח דסבר ג"כ דההידור מצוה אינו מה"ת אלא הוי מדרבנן, ומדיוק זה נלמד דכל דבר שבגלוי צריכה הידור, ועי' סומך על מה שכבר כתב בפ"ז מהל' איסורי מזבח ושם הוזכרו דברים שנראה לעין דוקא עיי"ש.

טו) וחשוב לציין במאמר המוסגר מה שראיתי מהגאון ר' שאול אלתר שליט"א בס' עברא דרשא (לפסח עמ' ר"פ) דהמחלוקת אי שליש מלגו אי שליש מלבר יהיה תלוי בנידון הנ"ל, דאי יש חיוב הידור מצוה בהידור שאינו נראה בחוץ, אז בענין שליש מלגאו, ואי הידור מצוה נוהג רק בדבר הנראה מבחוץ אז הוי שליש מלבר, אבל לפי דברינו זה קצת צ"ע לפי מה שכתב בשו"ת עין יצחק (ח"א או"ח סי' ד') וז"ל, וכן מוכח מן דברי הרא"ש לב"ק פ"א סי' ז' על הא דאמרו התם הידור מצוה עד שליש במצוה בעי רב אשי שליש מלגוי או שליש מלבר. וכתב הרא"ש שם דכיון דלא איפשטא הבעיא אזלינן לקולא שליש מלגוי. והטעם הוא כמש"כ בפלפלא חריפתא שם דהידור מצוה מדרבנן ע"כ אזלינן לקולא. א"כ מוכח דס"ל להרא"ש דהך התנאה לפניו במצות משום זה אלי ואנוהו אין זה רק מדרבנן. וכן פסקו בשו"ע או"ח סי' תרנ"ו דשליש מלגוי, עכ"ל. והשתא לפי דברינו דאי אמרינן דדוקא הידור מלבר דהיינו דבר הנראה בחוץ אז הוי רק מדרבנן ואז הוי הדין דאזלינן לקולא דהיינו שליש מלגאו, ואי אמרינן דאפי' בדבר הנראה בפנים יש הידור (מלגאו) אז הדין צריך להיות לחומרא דהיינו שליש מלבר, ובאתי רק להעיר וחוץ מזה יש להעיר למי שטובר דהידור מצוה הוא מלגאו בפנים, כלשכן דצריך הידור מבחוץ מלבר וצ"ע

טז) והנה מצאתי את שאהבה נפשי בספר דעת תורה (מהגאון מבערזאן זצ"ל) בהל' ראש השנה (ס' תקפ"ו סעיף ט"ז) שהביא מהמד' שיר השירים פרשה ג' אות ג' עה"פ עמודיו עשה כסף רפידתו זהב כההוא דתנינן שכל הבית נטוח בזהב חוץ מאחורי הדלתות (כלשון המשנה במדות הנ"ל) אמר ר' יצחק הדא מתניתא דתנינן לבנין השני אבל לבנין הראשון אפי' אחורי הדלתות היה מחופה בזהב עיי"ש ובלכתך בדרך זה י"ל דפלוגתא הני תנאי (אי הידור הוא רק הנראה לחוץ או גם נראה מפנים) כהני תנאי הת"ק ור"י, ויש להוסיף בדרך פילפול דרבי יצחק לשיטתו במה שאמר במס' גיטין (דף ו' ע"ב) אמר ר' יצחק שנים כותבין ארבע אין כותבין (עיי"ש בראשונים ובאחרונים בביאור דבריו) אבל מסתבר דר' יצחק הסובר דבנין הראשון היה אחורי הדלתות מחופה בזהב, בוודאי לשיטתו צריך שירטוט אפי' בפרשיות התפילין שאינו נראה לעינים ויש להאריך בכל זה ואב"מ,

יז) ובוזה יש לפרש את המדרש פליאה, הים ראה וינסי, מה ראה, ברייתא דר' ישמעאל ראה. וצ"ב הכוונה. ונקדים את דברי המדרש (שמו"ר כ"א ח'), ר"מ אומר אמר הקדוש ברוך הוא למשה אין ישראל צריכין להתפלל לפני ומה אם אדם הראשון שהיה יחידי עשיתי יבשה

בשבילו שנאמר (בראשית א' ט') יקו המים מתחת השמים, בשביל עדה קדושה שעתידה לומר לפני זה אלי ואנוהו על אחת כמה וכמה, ע"כ. ולכאורה מהו הגדלות של הפסוק זה קלי ואנוהו יותר מהפסוק מי כמוכה באלים ה'.

יח) על כן אמר המדרש ברייתא דר' ישמעאל ראה, והיינו המדרש שמפרש הפסוק זה קלי. וז"ל המכילתא דר' ישמעאל (בשלח מסכתא דשירה פרשה ג'), ואנוהו, ר' ישמעאל אומר וכי אפשר לבשר ודם להנוות לקונו, אלא אנוה לו במצות אעשה לפניו לולב נאה סוכה נאה ציצית נאה תפלה נאה, ע"כ. וכתב שם תפלה נאה לשון יחיד כנ"ל דדוקא בתפילין של ראש הנראה לחוץ יש חיוב להדר. וזהו ראייה דהידור מצוה הוי דין דרבנן ולא מן התורה. ועל זה אמר המדרש שראה ברייתא דר' ישמעאל, ור"מ אומר הקב"ה בשביל עדה קדושה שעתידה לומר לפני זה קלי ואנוהו, דייקא זה שמראה באצבע, ואמר זה, היינו דבר הנגלה לעין, בזה יש חיוב בהידור מדרבנן, בזכות מצות הידור עשה להם השי"ת הנס של קריעת ים סוף שישראל מחבבין את המצוות עד לאחת.

לעלות למעלה

"הישמרו לכם עלות בהר ונגוע בקצהו" (שמות יט, יב). אם זכיתם ועליתם בהר, אל תסתפקו בנגיעה בקצהו בלבד; אל תהיו מהמסתפקים במועט, אלא השתדלו לעלות מעלה-מעלה. (הרבי מקוצק)

כי תראה חמור – כאשר תסתכל בעיון טוב בהחומר שלו שהוא הגוף, תראה – שונאך – שהוא שונא את הנשמה המתענגעת לאלקות ורוחניות, ועוד תראה שהוא – רובץ תחת משאו – שנתן הקב"ה להגוף שיזדכך ע"י תומ"צ והגוף מתעצל בקיומס. ואלי יעלה בלבבך – וחדלת מעוזב לו – שיוכל לקיים שליחותו, כי אם תתחיל בסיגופים לשבור את החומריות, הנה לא בוז הדרך ישכון אור התורה, כי אם – עוזב תעוזב עמו – לברר את הגוף ולזכוכו ולא לשברו בסיגופים. (תורת הבעש"ט)

מצות עשה הראשונה, בל"ה הרמב"ם "לידע שיש מצוי ראשון ממציא כל נמצא כו' וידיעת דבר זה מ"ע וכמ"ש אנכי ה'א", היא מצות המוח והשכל, והיינו דהגם דכל אחד ואחד מישראל הוא מאמין בה' באמונה פשוטה ולבבו תמים עם ה', חובת המוח והשכל להביא אמונה זו בידיעה והשגה, וזהו "לידע שיש שם מצוי ראשון", ער זאל דאס וועטען בהשגה והבנה דוקא, וכמ"ש דע את אלקי אביד ועבדהו בלב שלם, וכתוב וידעת היום גו'.

(ספר היום יום י"ט שבט)